

Tekst 4

Erling Jepsen: *Den sønderjyske farm (uddrag)*

Roman, 2013

Farmen ved Gramby Bakke

Jeg havde en farm i Sønderjylland ved foden af Gramby Bakke. Farmen lå i den nordlige udkant af byen, og tyve kilometer længere mod nord løb Kongeåen, der udgjorde grænsen mellem Sønderjylland og det øvrige Danmark. Inden for en radius af fyrré kilometer lå Vadehavet mod vest, Lillebælt mod øst og Tyskland mod syd. Vores lærer i kristendoms-kundskab på Gram Borger- og Realskole hævdede da også hårdnakket, at vi boede i hjertet af Sønderjylland.

Som navnet siger, ligger landsdelen i den sydlige del af Danmark, og Danmark er det sydligste land i Norden. Min farm lå med andre ord i det sydligste af Norden, og sønder-
10 jyderne kan med en vis ret kaldes nordens sydlændinge. Vi er dog ikke mørkere i huden, som for eksempel indbyggerne er det i Sydstaterne af USA, men sproget, klimaet og men-
taliteten var, og er vel til en vis grad endnu, noget for sig selv.

Fornemmelsen af at bo i et randområde blev ikke mindre af, at København lå knap tre hundrede kilometer mod øst, hvilket dårligt kunne være længere væk, når man holdt sig inden for landets grænser. Det var karakteristisk, at sønderjyderne nærede mere tillid til
15 vejrudsigten på tysk tv, som dækkede deres område bedre og forudså vejret med større sikkerhed end den danske. Om efteråret, når das Wettervorhersage varslede storm fra vest, tog man sine forholdsregler: Man lagde flagstangen ned, haspede vinduerne forsvarligt og fandt transistorradio og stearinlys frem.

Min farm lå i to meters højde over havets overflade, hvilket er ganske meget på de
20 kanter. En sjælden gang flød Gram Å, som jeg havde udsigt til fra mit vindue, over sine bredder og lavede store sører på markerne, og et par gange stod der vand helt oppe i min køkkenhave. Men vandet trak sig langsomt tilbage eller sank ned i jorden. Mine dyr var ikke for alvor truede, og kun lidt af afgrøderne gik tabt.

Til gengæld kom foråret tidligere end i det øvrige Danmark, takket være den sydlige
25 beliggenhed, og intet forår kan sammenlignes med det sønderjyske. Floraen og faunaen er måske mere beskeden her end så mange andre steder, men den slags er ikke sådan at gøre op: mælkebøtterne, som de lokale kaldte troldblade, og som voksede overalt, havde en klarere gul farve, end jeg har set andre steder. Når de trådte frem af morgendisen, der
30 var så almindelig på grund af landskabets lave beliggenhed, var det, som om de blev til i selv samme øjeblik, man så dem, som om de blev skabt for ens skyld.

Op ad dagen, når disen var lettet, kunne man derimod se så langt øjet rakte. Landska-
bet var fladt og øde som på en prærie, og der var sjældent noget, der ragede op og skyg-
gede for noget andet. En undtagelse var Gram Bakke. Den ragede seks og en halv meter
op over havets overflade, og det synede af meget, især for os der boede i lavlandet nede
35 ved åen. I klart vejr kunne den ses fra overalt på min farm. Hvis jeg satte mig på min cykel kunne jeg nå toppen på mindre end ti minutter, i modvind tog det et kvarter. Havde der været nattefrost, og lå der is på vejen, måtte jeg stå af cyklen og trække, og så kunne det tage en halv time. I mine år i Sønderjylland har jeg mange gange stået på det højeste punkt på Gram Bakke og skuet ud mod de fire verdenshjørner. Punktet kaldes Blæse-
40 bjerg, og det var ikke uden grund. Ofte var vinden så kraftig, at jeg måtte holde i et vejskilt med den ene hånd, mens jeg havde et fast tag i cyklen med den anden. Det var, som om jeg kunne se marker bag ved marker i det uendelige til alle sider. Mod vest kunne jeg

se en mørk streg længst ude, og der stoppede ligesom alt. Man kunne tro, det var verdens ende, men det var Stensbæk Plantage. Her kunne man købe juletræer i december og have-
45 nisser hele året. På den anden side af granplantagen lå Vadehavet.

Foråret kom sjældent til farmen på en gang, men tog mange tilløb. Sidst på dagen kunne jeg være nået til den overbevisning, at mine dyr måtte på græs, men næste morgen var alting igen indhyllet i tåge, som et ligklæde, og jeg kom i tvivl. Min tvivl varede dog kun, indtil det hele blev genskabt for øjnene af mig; sådan gentog det samme skuespil sig hver 50 dag. Man blev i lavlandet hele tiden mindet om, at man ikke kunne føle sig sikker på noget her i verden, og jeg tror, at det var med til at give farverne i landskabet en særlig dybde og alvor. Skove, vandløb og blomsterenge kunne om foråret få hjertet til at slå hurtigere og give en lyst til at slå armene ud og hoppe af glæde, men det gjorde man ikke, for det var, som om noget stak en klo i en og holdt en fast. Jeg har hørt om steder i verden, hvor alting 55 synes at stræbe opad, op mod en gylden himmel, men her var himlen sjældent gylden, og tyngdekraften føltes usædvanligt stærk. Selv de unge sønderjyder var tilbøjelige til at gå let foroverbøjede og med hovedet sänket. Ingen trak vejret let i den fugtige luft, og astma var en udbredt sygdom. Når man ser tilbage på et årelangt ophold i de sønderjyske lav-
60 lande, bliver man forbavset ved at føle det, som om man havde levet i lang tid på knæ helt nede ved jorden. Ja, til tider under den.

Sønderjyderne, og især dem, som boede vest for Gram, havde en særlig sans for denne verdens forgængelighed og mindede jævnligt hinanden om ”livets alvor”. Når de for eksempel skålede med hinanden på kroen, sagde de: ”Skål, mens vi er venner.” For der kunne hurtigt falde et forkert ord, og man huskede jo nok slagsmålet sidste lørdag. Når 65 heldet smilede til en, hvad enten man nu havde vundet i tipsfodbold, eller fæt en længe ventet arving, kunne man sige: ”Livet har nu alligevel noget, man ikke finder så mange andre steder.” Men det blev sagt med en stille eftertænksomhed i stemmen og et ansigt, der ikke røbede tegn på glæde. Der kunne oven i købet være en vis angstelse og vemod forbundet med erkendelsen af livets skønhed, for ingen vidste jo, hvor længe sådan noget 70 ville være ved. Eller om man havde gjort sig fortjent til det.

Af samme grund var det sjældent, at noget ligefrem blev fejret. Det var endnu sjældnere, at nogen viste stolthed, for det passede sig ikke for en sønderjyde. Som religionslæreren i Gram Borger- og Realskole plejede at sige til eleverne: ”I er sønderjyder, det skal I ikke være stolte af. I skal bare være taknemmelige.” Han lagde stor vægt på, at man kendte for-
75 skel på stolthed og taknemmelighed. Stolthed var en følelse, der vendte udad, hvorved den blev synlig for andre og kunne gøre andre misundelige. Taknemmelighed derimod vendte indad og gav en indre tilfredshed, som bar lønnen i sig selv.

Der var mig bekendt ingen elever, der turde spørge, hvad det egentlig var, man skulle være taknemmelig for. Det måtte man hver især selv tænke sig til. Og netop denne evne,
80 ikke at spørge, ikke at tænke højt, men i det stille at ”tænke sit”, var en evne, der var højt udviklet hos os alle.

Den karakteristiske morgentåge var sjælden sidst på sommeren. Her kunne der til gengæld være tørkeperioder, som fyldte luften med støv. Da jeg var barn, var der en kedelig tendens til, at bønderne fjernede markskellene, der ofte bestod af levende hegnet, for at spa-
85 re tid, når der skulle sås og høstes. Dermed fik vinden frit spil og hvirvlede den sandede overfladejord op, så sigtbarheden blev forringet på en anden og næsten værre måde, end når der var tåge. Sandkornene sved i øjnene, når man arbejdede udendørs, og når vinden lagde sig, lagde sandet sig ikke nødvendigvis, hvor det var hvirvlet op. Det lagde sig i dyrenes mad- og vandskåle, det føg ind under døre og vinduer, og der lå dyngerude midt 90 på vejen, hvor bilerne hvirvlede det op på ny. På en vindstille søndag kunne man sidde i sin have og se en lille støvsky i horisonten langsamt nærme sig. Det kunne kun betyde, at

en bil var på vej. På den tid var det moderne at ”køre en tur” og aflægge venner og familie et uanmeldt besøg, men kun om søndagen. Så selv om man ikke ventede gæster, satte man vand over til kaffe, for man vidste jo aldrig.

⁹⁵ Der kunne gå lang tid, før støvskyen var så tæt på, at man kunne se bilen, og så var det måske slet ikke nogen, man kendte. Det kunne være folk udenbysfra, som kørte forbi på andre søndagsture. De gamle sønderjyder, som havde boet på egnen i mange generationer, kendte alle slags støvskyer og satte sjældent kaffe over uden grund. De kunne nemlig på lang afstand se, hvad det var for en bil, der nærmede sig, alene ved at tyde støvskyens ¹⁰⁰ formationer. De allerældste påstod, at de på støvskyen kunne se, om det var manden eller konen, der sad bag rattet.

Der var en fin bestand af vildt på egnen. Almindeligst var harer, ræve, fasaner og agerhøns, men der var også rádyr i Gram Storskov. Og en sjælden gang kom der et vildsvin op over grænsen sydfra. Vildsvinene var ikke populære og blev jagtet af bønderne, for ¹⁰⁵ ornerne holdt af at bryde ind i svinestalde og bedække tamsøerne. Det skete to gange, mens jeg boede der, og jeg kan stadig huske de smågrise, der var resultatet af en sådan ugerning. De var mørkere i huden end de andre grise, mere behårede, og nogle havde striber. Selv om de ikke fejlede noget, og kødet skulle smage udsmørket, kunne landmanden ikke sælge dem til slagteriet. Grisene måtte sælges privat, og det var heller ikke let, for ¹¹⁰ rygtet sagde, at der kunne være sygdomme i dem. Sygdomme, som var blevet overført af ornen nede fra Tyskland.

I et enkelt tilfælde viste det sig dog, at vildsvineornen var hjulpet ind i stalden af nogle unge ballademagere fra nabobyen Sønder Hygum. Der verserede et væddemål i byen om, hvor mange ør en vildsvineørne kunne nå at bedække på en enkelt nat. Landbetjenten ¹¹⁵ pågreb tre unge mænd og konfiskerede nogle billeder der viste ornen i aktion. Rygtet gik, at tallet, den nåede op på, var treogtredive, og min far hævdede, at landbetjenten havde hængt billederne op i sit soveværelse. Hvor han vidste det fra, fortalte han ikke.

Jeg har ingen underretning om, hvordan det senere gik ornen. Men man fortæller mig, at vildsvinene generelt har svære tider i Sønderjylland, og at der nu kun findes en beske-¹²⁰ den bestand i Øster Lindet Skov. Det er synd og skam, for det skulle nødig gå dem, som det gik ulvene og bjørnene, der nu kun kan opleves i vores zoologiske haver. Efter min bedste overbevisning burde man forsøge at sætte ulve og bjørne tilbage i den sønderjyske natur. Det er, som om de skal være der for at fuldende billedet af min hjemegn, og jeg gætter på, at der stadig findes områder, hvor de uden problemer vil kunne falde til.

(...)

¹²⁵ Min farm bestod af kaniner. Ikke dværgkaniner, som dem man ser ved dyrehandlere i de større byer, men de såkaldte kæmperacer: belgisk kæmpe, fransk vædder, tysk kæmpeschecke. Kaniner som, hvis de fik lov at leve længe nok, kunne opnå en vægt på ti-tolv kilo. Det var slagtedyr, og de blev avlet og opfostret med henblik på salg til et slagteri. Fjerkræ- og kaninslagteriet i Vamdrup var det nærmeste. Hver kaninunge kunne opnå en ¹³⁰ vægt på cirka tre kilo hen over en sommer, og hvis heldet var med mig, kunne jeg sende et sted mellem halvtreds og hundrede dyr til slagtning om efteråret.

(...)

På nær en enkelt sommer havde jeg kaniner, fra jeg var ti til jeg var seksten år. I dag er jeg seksoghalvtreds og bor i København. Jeg har ingen dyr længere, jeg har ikke engang en have, men der står et stort ahorntær foran mit kontorvindue. For tiden er det frostvejr, ¹³⁵ og jeg har hængt fedtkugler op i grenene til vildfuglene. Jeg kan lide at stå med en kikkert og studere dem, når de kommer og spiser. Det er mest musvitter og blåmejser, men jeg har også set dompapper og rødkælke. Jeg kan ikke forvente at se mange fuglearter, for jeg bor inde midt i byen. Ravne er her desværre ingen af.

Som alle andre glæder jeg mig til foråret. Jeg glæder mig især til, at ukrudtet skal brede sig uhæmmet, også i det man kalder nyttehaver. Der er ikke noget, der kan få hjertet til at svulme i en gammel kaninavler, som når en mælkebøtte skyder op et upassende sted, for eksempel mellem et par fortovsfiser. Så kan jeg finde på at bøje mig ned for at plukke den. Andre tror, det er, fordi jeg vil være med til at holde byen ren. Men jeg tager den med hjem og stiller den i en vase på køkkenbordet. I flere dage går jeg og lugter til den for til sidst at putte den i min salat.

Selv om jeg trives godt her i byen, savner jeg mit liv på farmen. Jeg savner at gå barfodet hen over en kløvermark og sætte mig på hug et passende sted for at rive totter af, til jeg har samlet en stor, velduftende bunke. Lyden af stængler, der rives over, den grønne saft, som klæber til fingrene, og så det at cykle hjem med det hele i en sæk. Ingenting kan sammenlignes med det at åbne lågen ind til et kaninbur fyldt med sultne ungdyr, der står på ryggen af hinanden for at komme til. Og der er mad nok til alle. Hvor mærkeligt det end kan lyde, savner jeg også at sende kaninerne af sted til slagteriet om efteråret. Jeg stod gerne med Frode og Mette midt på vejen og så efter lastbilen, mens vi delte en plade chokolade. Det var en stor glæde at have nået sit mål efter et halvt års arbejde. Nu havde vi gjort, hvad vi kunne. Nu håbede vi bare at få en god pris.

Den tid, hvor jeg var dreng og havde kaniner, ligger langt tilbage, og man fortæller mig, at Sønderjylland ændrer sig dag for dag. I dag findes der ikke flere kaninslagterier derovre, og de få farmere, der er tilbage, sælger deres dyr til slagterier i Tyskland. Når jeg her så nøjagtigt som muligt skriver mine erindringer fra farmen og med nogle af de lokale, der levede ved foden af Gramby Bakke, så kan det måske få, ja, så har det måske allerede nu historisk interesse.